

הרב ירון רוזיליו

פלגינ דיבורא

ראשי הפרקים

- א. הקדמה
- ב. סוגית אילעא וטוביה
- ג. האם שיטת הי"מ ברא"ש – חולקת על פלגינ נאמנות?
- ד. האם שיטת הראב"ד – חולקת על פלגינ דיבורא?
- ה. מחלוקת הקהילות יעקב ור' שמואל רוזובסקי
- ו. לדברך רשע אתה
- ז. האם לדעת הראב"ד אין כלל "פלגינ דיבורא"?
- ח. סיכום

א. הקדמה

הפסולים לעדות שפסלה תורה יש מהם הנובעים ממצבו של העד – גוי, קטן, רשע וכדומה – בהם כל העדות נפסלת שכן העד אינו כשר בעצמו. אולם יש הנובעים מהיחס שבין העד לעדותו – כגון עדות על קרוב או עדות אדם על עצמו או על ענין שיש לו בו טובת הנאה שהפסול נובע לא מהעד עצמו אלא מאופי העדות וקישורה לעד – במקרים אלו יש לדון מה הדין במקום שרק לגבי חלק מהעדות יש סיבת פסול ועל חלק אחר של העדות אין סיבת פסול כי ביחס אליה אין קירבה או טובת הנאה – האם יגרום הדבר לביטולה של העדות כולה.

הגמרא בסנהדרין ט,ב מביאה :

ואמר רב יוסף: פלוני רבעו לאונסו – הוא ואחר מצטרפין להרגו. לרצונו – רשע הוא, והתורה אמרה אל תשת רשע עד. רבא אמר: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע. אמר רבא פלוני בא על אשתי – הוא ואחר מצטרפין להורגו, אבל לא להורגה. – מאי קא משמע לן – דמפלגינ בדיבורא, היינו הך! – מהו דתימא: אדם קרוב אצל עצמו – אמרינן, אצל אשתו – לא אמרינן, קא משמע לן.

אדם המעיד על פלוני שרבעו לאונסו – עדותו מתקבלת שהרי לאונסו היה ואינו רשע, ואם יש עד נוסף שמעיד כמוהו הרובע נהרג על פי שני העדים.

העובדה שאחד העדים היה שותף פסיבי במעשה אינה פוסלת אותו לעדות היות והוא איננו הנידון בעדות זו. היה מקום לפוסלו מחמת סיבות צדדיות המצטרפות כגון היותו שונאו על שרבעו לאונסו וכדומה, ואכן נידונו הדברים בראשונים שם ומסקנת הדברים שאינו נפסל לעדות.

אדם המעיד על פלוני שרבעו לרצונו – בעדותו מעיד גם על עצמו שנרבע לרצונו וגם עליו יש לדון לגבי חיוב מיתתו ועוד מעיד הוא על עצמו שהוא רשע והרי פסול הוא לעדות – בזה סבר רב יוסף שאין אפשרות לקבל כלל עדות זו.

רש"י מסביר שהסיבה שעדותו אינה מתקבלת היא מחמת שאדם קרוב אצל עצמו ואין לאדם נאמנות לומר על עצמו שרשע הוא, וכשם שאין אפשרות לקבל את חלק העדות שמעיד על עצמו שרשע הוא כן אי אפשר לקבל את החלק השני שפלוני רבעו.

רבא סובר שניתן לחלק את העדות לשנים – "פלגינן דיבורא" – את החלק הנוגע לעצמו שהוא נרבע לרצונו – לא ניתן לקבל, אולם את החלק הנוגע לרובע שעליו יש לו נאמנות לקבל. אמנם כיון שאין רובע ללא נרבע – בית דין משלים את התמונה בעצמו – שאותו פלוני רבע אחר או שאכן רבע את המעיד אבל לאונסו ולא לרצונו כך שאינו פסול לעדות ע"י מעשה זה.

עיקר חידושו של רבא הוא שבית דין רשאי לקבל חלק מהעדות ודלא כרב יוסף שנראה מדבריו שבית דין יכול לקבל רק את העדות בשלמותה – ואם יש בה פרט שלגביו העד איננו נאמן – גורם הדבר לאי קבלת העדות כולה.

גם בדין השני המובא בסוגיא העקרון דומה – אדם המעיד "פלוני בא על אשתי" – אינו נאמן ביחס לאשתו שהרי קרוב הוא לאשתו והיה מקום לומר שכשם שאין אפשרות לשמוע מאדם זה שאשתו זינתה וחייבת מיתה – כך לא נקבל את דבריו הנוספים באותו מעשה – שאותו פלוני זנה איתה על מנת להורגו – אולם רבא מחדש שניתן לקבל רק את חלק העדות שבה העד נאמן ועל כן העדות מתקבלת ביחס לאותו פלוני ואנו הורגים אותו כבא על אשת איש ולא דוקא על אשה פלונית זו שלגביה אין לעד זה שהוא בעלה נאמנות.

על פניו סברת פלגינן דיבורא נראית תמוהה – שהרי אין לדיין אלא מה שענינו רואות – וכל ידיעתנו נזונית מעדות העד – וכיצד יכול בית דין לקבל באופן חלקי את סיפור העד ולהשלים את חלקו השני. נראה שיסוד הענין הוא שבית דין מתעלם מהחלק השני של הסיפור שכן הנושא אינו הנרבע אלא הרובע. ולכן לא אכפת לן מיהו הנרבע אלא שללא אפשרות מציאותית

להשלמת הסיפור – אין אפשרות לקבל עדות שלא תיתכן במציאות אבל אין כאן שום החלטה של בית הדין ביחס לחלק השני. בהעדר אפשרות להשלים את התמונה – אכן העדות מתבטלת גם אליבא דרבא, עיקר ענינו וחידושו של פלגין דיבורא הוא קבלת חלק מהעדות בלבד והשמטת החלק שלגביו אין לעד זה נאמנות.

האחרונים הוכיחו (קובץ הערות לר"א וסרמן סימן כא) שפרט לעקרון שאנו רואים בדברי רבא "פלגין דיבורא" ישנה אפשרות נוספת לקבלת עדות שבה יש חסרון בנאמנות העדים – "פלגין נאמנות" – בית הדין אינו "גוזר" את המקרה לשניים אלא מקבל את כל העדות – ביחס לאדם שכלפיו יש לעד נאמנות בלבד. כלומר בית דין מאמין לאדם שפלוני בא על אשתו – אולם ביחס לבעל בלבד. החידוש הוא שבית הדין יכול להחליט שהדיון יהיה רק על הבעל אף שבכחה של עדות כזו להרשיע גם את האשה אם היתה נאמרת מעד אחר. ואף שבכל אופן העד נמצא מעיד על קרובו היות ואין הדבר נוגע לקרובו למעשה אין בכך חסרון כי בית דין מנוע מלקבל עדות על קרובי העדים אם היא גוזרת את דינם אולם אינו מנוע מלשמוע סיפור מסוים על קרובי העדים אם הסיפור אינו נוגע לדינם.

באופן זה התמיהה שהבאנו כיצד יוצרים מקרה חדש כבר איננה קיימת שהרי בית הדין אינו נדרש להמציא מקרה חדש על דרך האפשר אלא מקבל את המקרה כפי שהוצג על ידי העד – אלא שההשלכות הדיניות יהיו רק על אלו שהעד נאמן להעיד עליהם.

ויש נפ"מ מהבחנה זו שכן יש מקרים שבהם לא ניתן לעשות פלגין דיבורא ויש מקרים שבהם לא ניתן לעשות פלגין נאמנות וכפי שיבואר.

נמצא שלדעת רבא וכן נפסק להלכה – עדות שחלק ממרכיביה אינם מתקבלים בבית הדין אינה סיבה לדחיית כל העדות. ניתן לקבל את חלק העדות שעליו יש לעד נאמנות או בחלוקת המעשה עצמו או בקבלת המעשה בשלמותו כשההשלכות הדיניות יהיו רק ביחס למי שיש לעד נאמנות לגביו.

לקמן ננסה לברר את היחס בין שתי האפשרויות הנ"ל, בעיקר לשיטת הראב"ד שתובא להלן.

ב. סוגית אילעא וטוביה

איתא במכות ז, א :

אילעא וטוביה קריביה דערבא הוה, סבר רב פפא למימר: גבי לוח ומלוה רחיקי נינהו, א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא: אי לית ליה ללוה, לאו בתר ערבא אזיל מלוה?

לרב פפא הגיע דין על הלואה שבו העדים היו רחוקים מהלווה וכשרים להעיד לו אבל קרובים לערב ופסולים לו לעדות. רב פפא סבר להכשיר את העדות על ההלואה לכל הפחות. רב הונא בריה דרב יהושע חלק וסבר שאי אפשר לקבל עדות זו כלל כי במקרה שללווה לא יהיה ממה לשלם יתחייב הערב – נמצא שעדות זו בעקיפין חלה על הערב וכן היא מסקנת הסוגיא.

הרא"ש במקום בסימן יג כתב

אילעי וטוביה קריביה דערבא הוה סבר רב פפא למימר גבי לוח ומלוה רחוקים נינהו א"ל רב הונא בריה דרב יהושע אי ליתיה ללוה לאו בתר ערבא אזיל.

ופרש"י דעדי הלואה הוה ודמיא להא דירושלמי כתב נכסיו לשני בני אדם והעדים כשרים לזה ופסולין לזה הכא נמי כיון דאי לית ליה ללוה אזיל בתר ערבא א"כ נכתב השטר על הלוח ועל הערב וכיון דפסולין לערב פסולין אף ללוה.

והראב"ד כתב שטענותיהן על עיסקי פירעון כגון שאמר לוח למלוה פרעתין ובטענה זו נפטר הערב והביא עדים שלא פרעו ונמצא הערב מתחייב

וא"ת ונהימניה לגבי לוח שלא פרע ולא ניהמניה לגבי ערב דפלגי דיבורא מידי דהוה אההיא דפ"ק דסנהדרין (ט,ב) פלוני רבעו לרצונו הוא ואחר מצטרפין להורגו דפלגינן דיבורא דאדם קרוב אצל עצמו ואינו משים עצמו רשע וכן בפרק זה בורר (כה,א) בר בניתוס אסהידו ביה תרי סהדי חד אמר אוזיף ברביטא וחד אמר לדידי אוזיף ברביטא ופסליה רבא לבר בניתוס משום דאדם קרוב אצל עצמו ומהמנינן ליה דאוזיף ברביטא ולא לדידיה. וכן ביבמות (כה,ב) עד שבא ואמר הרגתי לבעלה של אשה זו שמשאין אותה דמהימנינן ליה שנהרג ולא שהוא הרגו הכא נמי לפלוג דיבורא ולהימניה לגבי לוח ולא לחיובי ערב.

ויש מתרצין דלא דמי התם הני סהדי לאיחיובי גברא או למיפסליה קאתו הלכך בעיקר העדות שהם אומרים שרבע או שלוח ברבית

נאמנים ובמה שאמר לדידי מילי אחריני נינהו ולא מקבלינא מיניה אבל להאמיננס לחייב הלוח ולא הערב אי אפשר כיון שיש שטר שהוא הערב.

והראב"ד ז"ל כתב בתשובותיו שכל עדות שבטלה מקצתה מחמת פסול קורבה בטלה כולה ולא פלגינן דבורא. דהא לא פליג בהו רחמנא דאמר מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותם בטילה אף שלשה אלמא לא פלגינן עדותם והא דאמר אדם קרוב אצל עצמו ואין משים עצמו רשע היינו דוקא כשמעיד על עצמו שאין זה עדות כלל אלא כמי שאינו דמי שאין אדם נקרא לעצמו עד פסול כדי שנאמר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה ודמיה להא דאמר לעיל במקיימי דבר הכתוב מדבר דכי היכי דכשנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול עדותן בטילה הכי נמי כשנמצא לאחד מהן קרוב או פסול שהרי מקצת עדותן בטילה מחמת קורבה. וכי היכי שאין ההורג פוסל את שאר העדים מפני שאין אני קורא בו עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה הכי נמי כשהוא מעיד על עצמו ועל אחר בכלל אין אני קורא בו עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה לפי שאין עליו שם עד כלל ומוכח כדבריו בפ"ק דסנהדרין (י, א) דאמר פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להורגו אבל לא להורגה פשיטא סד"א אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל אשתו לא אמרינן קמ"ל. פי' ס"ד אין אדם קרוב כל כך אצל אשתו שלא תהא עדותו שהוא מעיד עליה עדות פסולה ולבטל כל העדות מפני שבטלה מקצתה בטלה כולה קמ"ל דאשתו כגופו ואין זה עדות כלל הלכך פלגינן דבורא כדפלגינן בגופו...

הדיון הראשון ברא"ש הוא באילו עדים מדובר. רש"י מסביר שהיו אלו עדי ההלואה – עדים המעידים על עצם ההלואה ואולי היו אלו העדים החתומים בשטר. הראב"ד חולק וסובר שמדובר בעדי פרעון כלומר שעדים אלו מעידים שההלואה נפרעה למרות שהשטר קיים (כך בפשטות, ניתן לומר גם שמעידים על אי פרעון). בפלפולא חריפתא מובא שרק במשמעות הסוגיא פליגי אבל אין נ"מ ביניהם. אולם נביא לקמן גישות אחרות.

שאלה נוספת שמעלה הרא"ש היא מדוע למסקנת הסוגיא לא מקבלים את העדות הרי ניתן לעשות פלגינן דיבורא ולקבל את דבריהם בעדותם על הלוח והמלווה ולא על הערב כמובא בסנהדרין ט, ב בדברי רבא שהובאו לעיל –

באופן זה נוכל לחייב את הלווה לשלם אבל לא נוכל לחייב את הערב במקום שללוה לא יהיה מהיכן לשלם.

תרוץ אחד מביא הרא"ש בשם י"מ: אי אפשר לחלק את העדות לשניים מכיון ששם מדובר שיש שטר שהערב ערב על ההלוואה ולכן קבלת העדות על ההלוואה תביא בהכרח לחיובו של הערב שכן הוא חתום בשטר אולם אם אין עדות מפורשת כזו – אכן ניתן לעשות פלגין דיבורא.

תרוץ נוסף מביא הרא"ש בשם הראב"ד. לשיטת הראב"ד התחדש יסוד בדיון "פלגין" האומר שכל ענין פלגין דיבורא יתכן רק בעדות שאדם מעיד על עצמו ועל עוד אדם – שבה חידש רבא שניתן שלא לקבל עדות על עצמו ולקבל על חברו. וה"ה על אשתו שנחשבת כבעל דבר שכן אשתו כגופו. אולם במקום שפסול חלק מהעדות נובע מחמת פסול קורבה – בזה אין אפשרות לחלק הדיבור כיון שבזה אתינן לכלל אחר – "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה" – היות ומקצת העדות בטלה – החלק הנוגע לקרוב – כל העדות מתבטלת וכמו במקום שנמצא אחד מהעדים קרוב או פסול – שכל העדות בטילה – ה"נ – עדות שבטלה מקצתה מצד תוכנה – מתבטלת כולה. אמנם במקום שמעיד על עצמו אין החסרון של עדות שבטלה מקצתה כי עדות על עצמו אינה עדות כלל וכמאן דליתא דמי ואינה דומה לעדות על קרובים שיש בה שם "עדות" אלא שעדות פסולה היא.

הראב"ד מסתייע מדברי הגמרא בסנהדרין – הגמרא שם שאלה מה החידוש בכך שנאמן אדם להעיד פלוני בא על אשתי – הרי כבר נתחדש הדין של פלגין דיבורא לפי רבא. ותירצה – שהו"א אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל אשתו לא אמרינן קמ"ל. מסביר הראב"ד, שההו"א היא שאדם הוא רק "קרוב" לאשתו ולכן אי אפשר לעשות פלגין דיבורא כי עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה – קמ"ל למסקנה שאשתו כגופו והאדם כלפי אשתו נחשב כמעיד לעצמו ואינה עדות כלל ועל כן ניתן לעשות פלגין.

בסוגיא במכות שם פסול העדים לערב נובע מחמת קורבה ולכן אי קבלת העדות לגבי הערב פוסל את כל העדות ולכן אי אפשר לעשות "פלגין". נמצא שלשיטת הראב"ד מצטמצמת יכולת בית הדין לקבל חלק עדות רק למקרה שבו האדם מעיד על עצמו או אשתו, אבל במקום שמעיד על קרוביו אי אפשר לקבל רק את החלק שאינו נוגע לקרוביו.

שיטת הראב"ד מופיעה בעוד ראשונים, בדרך כלל בשמו, ראה רשב"א בב"ב מג, א בד"ה ואמאי וריטב"א במכות שם.

בסנהדרין שם התקשו תוסי' בקושיית הראב"ד – מה הו"א שם בגמרא ביחס לאשתו שלא נעשה פלגין. התוספות ורש"י שם תירצו שהו"א שכשם שנאמן להעיד על הרחוק להורגו כך יהיה נאמן על אשתו כיון שמעיד באותה עדות. קמ"ל שלא. (האחרונים די מתקשים להבין מה ההו"א שאדם יעיד לאשתו ומה בכך שבאותה העדות מעיד גם לרחוק).

לפי הראב"ד ההו"א בסוגיא שם שהעדות כולה תיפסל מדין עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. ולתוספות ורש"י ההו"א היא שהעדות כולה תתקבל ולמסקנה – העדות מתקבלת רק ביחס לבעל.

מהעובדה שרש"י ותוספות לא הסבירו שם כראב"ד וגם למסקנת הסוגיא לדעתם האשה היא קרובת הבעל ולא כגופו ניתן להסיק שחולקים עליו וסברי שגם בקרובים אפשר לומר פלגין, וכן הובא באחרונים. התומים מרבה להביא את שיטת הראב"ן שם בסנהדרין כחולק על הראב"ד.

נמצא שנחלקו ראשונים האם בעדות קרובים ניתן לקבל חלק מהעדות מדין "פלגין".

ג. האם שיטת הי"מ ברא"ש – חולקת על פלגין נאמנות?

הרא"ש מקשה כאמור מדוע שלא נחלק את הדיבור ומביא תרוץ י"מ – שכיון שיש שטר שהוא ערב על ההלואה – אי אפשר לעשות פלגין דיבורא.

בתרוץ זה מוסבר מדוע אי אפשר לחלק את עצם הסיפור לשניים ולומר שהיתה הלואה אבל על הערבות אין עדות – כי יש שטר שאכן ישנה ערבות וקבלת עדות על ההלואה מחייבת את הערב. אולם לא מוסבר מדוע שלא נקבל את סיפור העדות כולו לגבי הלווה והמלווה שלגביהם נאמנים העדים – כלומר "פלגין נאמנות" ואז העובדה שיש שטר שהוא הערב אינה מעכבת שכן אנו מקבלים את כל הסיפור אלא שאין אנו פוסקים דין על הערב הקרוב.

חלק מהאחרונים הבינו מכאן ששיטת זו ברא"ש אינה מקבלת את המושג "פלגין נאמנות" ולשיטה זו במקום שאין אפשרות לחלק את המעשה – העדות כולה נדחית.

אמנם יש קושי לומר שאין אפשרות של פלגין נאמנות כי ישנם מקומות ששם רואים להדיא שעושים חלוקת נאמנות ומאמינים לעד רק ביחס לחלק מהנידונים. לדוגמא – אשה שבאה ואומרת מת בעלי או עד אחד שהעיד על בעלה שמת – מתקבלת העדות בתנאים ידועים לגבי היתר האשה להנשא

אולם לא לענין ירידת הבנים לירושה. כי אשה ועד אחד נאמנים רק לענין היתר נישואין – רואים שיש עדויות שמתקבלות בבית הדין רק לענין חלק מההשלכות. דוגמאות נוספות הן לכאורה כל המקומות בהם יש נאמנות עדים לענין מסוים בלבד. לדוגמא – עד אחד נאמן לספר לבית הדין שפלוני חייב ממון – אולם רק לענין חיוב השבועה. עד אחד נאמן לספר שזו חתיכה של חלב אבל רק לענין האיסור ולא לענין השלכות ממוניות שיכולות לנבוע מכך. אנו רואים שקבלת עדויות לגבי חלק מהנידונים הוא דבר מקובל.

ניתן לומר שיש חילוק בין מקום שהעד אינו נאמן ביחס לחלק מהעדות מחמת שאין די כח בעדותו. כגון עד אחד שאינו נאמן לגבי ממון אבל נאמן לגבי היתר אשה להנשא, לבין מקום שבו העד פסול לחלק מהעדות שאז העדות כולה נפסלת. החילוק מוסבר שעד אחד המעיד על אשה להנשא – עדותו נשמעת לכל העדות במלואה אולם אין בה כח להוריד בנים לנחלה. אולם קרוב המעיד על קרובו – עדותו נפסלת לגמרי לגבי קרובו – וחלק מהעדות שנפסל – גורם את פיסולה של כל העדות.

בשיעורי רבי שמואל במכות על הסוגיא שם מובאות אפשרויות נוספות לחלק בין "פלגינן נאמנות" שלא אמרינן לשיטה זו, לבין המקרים הנ"ל שבהם הנאמנות אכן מתחלקת לכל הדעות.

בכל אופן ייתכן ואנו מוצאים שיטה שמקבלת את האפשרות של פלגינן דיבורא אבל לא מקבלת אפשרות של פלגינן נאמנות.

ר' אלחנן בקובץ הערות (כא,ז) מסביר שיטה זו באופן אחר. גם לשיטה זו ניתן לעשות פלגינן נאמנות וכפי שאנו מוצאים דוגמאות לכך במקרים אחרים. אבל במקרה זה של ערב ולווה אי אפשר לפלוג נאמנותם כיון שהדינים היוצאים הם בתולדה אחד מהשני. עד המעיד שמת בעלה – למות הבעל ישנן שתי השלכות שונות – האשה מותרת להנשא וגם שהבנים יכולים לרדת לנחלה ולירש. אולם היות ואין לעד אחד נאמנות לגבי ממון – עדותו אינה מתקבלת לגבי ירידת הבנים לנחלה ואף שאין מיתה לחצאין כך הוא הדין שהנאמנות מחולקת. אולם במקרה של לווה וערב – אם יש חיוב על הלווה לשלם אזי ממילא חייב הערב במקום שהלווה לא ישלם. הדינים הן בתולדה אחד משני ולכן אין אפשרות לחלק נאמנותם במקרה כזה.

הדבר דומה לאשה שהעיד עליה עד אחד שמת בעלה – שהדין הוא שיכולה לגבות כתובה אף שהבנים לא יורדים לנחלה. ואף שכתובה היא ענין שבממון – מ"מ נוטלת כתובתה. והסברא מובאת בגמרא – "דמספר כתובתה נלמד

"כשתינשא לאחרי תיטלי וכו'" – נטילת הכתובה תלויה בהיתר הנישואין והיות וניתן לה היתר להנשא נוטלת כתובה. הסביר ר' אלחנן שאף שהדבר הוא דבר שבממון והיה מקום לומר שלענין ממון נניח שבעלה לא מת ואין לה היתר נישואין – מ"מ כיון שענין הממון בא בתולדה מהיתר הנישואין – אין אפשרות לפלוג הנאמנות וע"כ נוטלת כתובתה. (אמנם יש לשים לב שבמקום זה אי אפשרות חלוקת העדות גרמה לקבלת כל העדות ואילו במקרה של אילעא וטוביה במסכת מכות מכח סיבה זו התבטלה כל העדות ויש צורך לברר מתי אומרים כך ומתי אומרים כך).

לפי הבנה זו של ר' אלחנן לא מצאנו חולק על האפשרות של פלגין נאמנות.

ד. האם שיטת הראב"ד – חולקת על פלגין דיבורא?

הראב"ד מסביר שהסוגיא במכות ו,ב הנ"ל עוסקת בעדי פרעון. הסיבה לכך שלא נקט כרש"י, לפיו מדובר בעדי הלואה, היא בפשטות שעדי הלואה שמעידים על ההלואה ועל הערבות ויש קירבה בין העדים לערב אין סברא שלא לקבל את עדותם לגבי ההלואה ואפילו סברת פלגין דיבורא לא נדרשת, שכן ההלואה והערבות בזמן לקיחת ההלואה שני דברים הם ואם יש עדות רק על ההלואה היא עומדת בפני עצמה וניתן להכריע שהיתה הלואה אבל לא ידוע על ערבות וכן מובא בבעל המאור שם.

בשיטת רש"י שהעמיד בעדי הלואה הסבירו הראשונים שמדובר בעדות שבשטר והוא דין מדיני השטר. אבל הראב"ד הסביר בפשטות שהכוונה לעדי פרעון – ובזה לאחר שההלואה והערבות ידועים ואולי כתובים בשטר – ודאי שעדות על הפרעון שייכת מהותית גם להלואה וגם לערבות וקבלה של חלק מהעדות אינה פשוטה.

לפי הראב"ד הקושיא מדוע שלא נקבל את העדות רק ביחס להלואה לא יכולה להתפרש כפלגין דיבורא שכן אין אפשרות לחלק את המעשה עצמו לשניים ולומר שהיה פרעון של ההלואה ולא של הערבות שכן באם היה פרעון אזי נפטר גם הלווה וגם הערב. השאלה היא ודאי מדוע שלא נעשה "פלגין נאמנות" כלומר שנסמוך על העדים ונקבל את כל עדותם ביחס ללווה ולא ביחס לערב וכך נניח שהיה פרעון בכל הקשור ללווה ולא נניח שהיה פרעון אם הדין יתגלגל לחיוב הערב.

לאור הבנת הקושיא לשיטת הראב"ד נעמוד על תירוצו וז"ל:

והראב"ד ז"ל כתב בתשובותיו שכל עדות שבטלה מקצתה מחמת פסול קורבה בטלה כולה ולא פלגינן דיבורא. דהא לא פליג בהו רחמנא דאמר מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותם בטילה אף שלשה אלמא לא פלגינן עדותם והא דאמר אדם קרוב אצל עצמו ואין משים עצמו רשע היינו דוקא כשמעיד על עצמו שאין זה עדות כלל אלא כמי שאינו דמי שאין אדם נקרא לעצמו עד פסול כדי שנאמר עדות שבטלה מקצתה בטלה....הכי נמי כשהוא מעיד על עצמו ועל אחר בכלל אין אני קורא בו עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה לפי שאין עליו שם עד כלל ומוכח כדבריו בפ"ק דסנהדרין (י, א) דאמר פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להורגו אבל לא להורגה פשיטא ס"א אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל אשתו לא אמרינן קמ"ל. פי' ס"ד אין אדם קרוב כל כך אצל אשתו שלא תהא עדותו שהוא מעיד עליה עדות פסולה ולבטל כל העדות מפני שבטלה מקצתה בטלה כולה קמ"ל דאשתו כגופו ואין זה עדות כלל הלכך פלגינן דיבורא כדפלגינן בגופו וכו'.

הראב"ד מביא יסוד – כל ענין פלגינן הוא דוקא באדם המעיד על עצמו או על אשתו שהיא כגופו – ואז אנו אומרים שהעדות על עצמו היא כמי שאינה ולכן בית הדין מתייחס רק לחלק שהוא באמת נאמן בו. אולם במקום שפסול העדות נובע מחמת קורבה – גם על חלק העדות שבו אינו נאמן יש שם "עדות" ועל כן אנו אומרים עדות שבטלה מקצתה מחמת פסול קורבה בטלה כולה.

הראיה שמביא הרא"ש בשיטת הראב"ד לקוחה מהגמרא בסנהדרין לענין המעיד פלוני בא על אשתי, שהיא המשך הסוגיא לענין פלוני רבעני לרצוני שהבאנו לעיל. שם הסוגיא דנה לענין פלגינן דיבורא – שאנו מאמינים אותו שרבע אבל לא מי נרבע. או מאמינים שפלוני בא על אשת איש אבל לא על אשת העד. והדברים טעונים בירור שכן הוכחנו לעיל שהראב"ד מקשה מדוע שלא נעשה "פלגינן נאמנות" ובתירוצו מביא הראב"ד ראיות מסוגיות שמדברות על "פלגינן דיבורא".

היה מקום לומר באופן פשוט שסברת הראב"ד לחלק בין עדות קרוב לעדות על עצמו שייכת גם בפלגינן דיבורא וגם בפלגינן נאמנות ולכן מביאים הראשונים ראיות מזה על זה אולם הדבר לא פשוט כל כך שכן מסברא היה מקום לחלק.

בפלגין דיבורא אנו לא מקבלים כלל חלק העדות שבו האדם מעיד על עצמו ובעצם "חותכים" אותו ולא שומעים אותו – יתכן שבזה היינו מקבלים גם עדות קרוב שכן ממילא חותכים את עדותו ועל כן בפלגין דיבורא לא תהיה שייכת סברת הראב"ד, ואם נאמר שאכן שייכת אזי קל וחומר שתהיה שייכת בפלגין נאמנות, אמנם צ"ע קצת יש לבאר שלא ציינו שיש חלוקה בין המקרים.

ומאידך ניתן לומר שבפלגין דיבורא דוקא יש בעיה של עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה מכיון שאנו חותכים חלק מהעדות שאמר העד. אבל בפלגין נאמנות שבה מקבלים כל סיפור העד רק ביחס למי שהוא נאמן עליו – בזה לא מתבטלת כלל חלק מהעדות ולכן לא שייך כלל לומר שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. ואז אכן תתעורר קושיא – מדוע הביא הראב"ד ראייה מסוגיא העוסקת בפלגין דיבורא לענין פלגין נאמנות ובפרט שהרא"ש לא ציין בדבריו שיש שוני בין הסוגיות.

בעקבות הקושי הנ"ל בדברי הראב"ד נחלקו אחרונים בהבנת שיטתו.

ה. מחלוקת קהילות יעקב ור' שמואל רוזובסקי

הקה"י בספרו קהילות יעקב בסנהדרין בסימן ז מבין בדעת הראב"ד שהסוגיא בסנהדרין עוסקת בפלגין נאמנות ולא בפלגין דיבורא כלל. לשיטתו כל המקומות בש"ס שדנים בפלגין – דנים רק מצד פלגין נאמנות.

לפי הבנה זו בית דין באמת לעולם אינו משנה את הסיפור שסיפרו העדים וכל ענין פלגין דיבורא הנאמר בגמרא הוא בעצם פלגין נאמנות.

ר' שמואל בשיעוריו למסכת מכות ז, א מביא שבאמת יש קושי בדבר שהראשונים מביאים ראיות מפלגין דיבורא לפלגין נאמנות ולא מבחינים ביניהם וכאילו ענינים דומים הם לגמרי.

הדבר מלמד לדעתו, שהראשונים למדים מזה על זה אף שהם שני נידונים מחמת שהעיקרון העומד ביסודם הוא דומה – האם ניתן לקבל עדות בחלקה בלבד. העובדה שהראב"ד מביא ראייה לשיטתו מפלגין דיבורא אף שהוא עוסק בפלגין נאמנות – היא מחמת שהבין שלענין החלוקה בין קרוב לעדות על עצמו – אין סברא לחלק ביניהם.

לשיטתו הראב"ד לא יוציא את הסוגיות העוסקות בפלגין דיבורא מפשוטם.

בהערות שם מביא ר' שמואל שיש שפירשו שהראב"ד מבין את כל הסוגיות כעוסקות בפלגין נאמנות ואין לזה הכרח כלל. נראה שכוונתו לשיטת הקה"י אף שאינו מביאה בשמו.

ו. לדבריק רשע אתה

בחידושי רע"א בכתובות יח,ב מובא יסוד. פלגין נאמנות לא אומרים אם על ידי הפלגין יצא שהעד פסול, וכל ענין פלגין נאמנות שייך רק במקום שהעד נשאר בכשרותו. לדוגמא, היכא שהעד מעיד פלוני רבעני לרצוני – לפי רב יוסף העדות לא מתקבלת. אי אפשר לעשות פלגין דיבורא ולקבל שפלוני רבע אבל לא אותו שכן רב יוסף פליג על זה. ומדוע שלא נעשה פלגין נאמנות – אומר רע"א – אי אפשר להאמינו לכל דבריו ביחס לחברו – שכן לדבריק רשע אתה. בית דין לא יכול לקבל עדות על הרובע כשבאותה עדות מקבלים שהעד עצמו נרבע לרצונו. שכן ממנ"פ אין עדות – אם לא מקבלים את העדות – אין עדות על הרובע ואי מקבלים – נמצא שהעד המעיד רשע ואין עדות.

אבל במקרה שמובא בהמשך הגמרא בסנהדרין בדף י,א – פלוני בא על אשתי – שפיר ניתן לחלק את הנאמנות שכן לדבריק אינך רשע שכן אינו מעיד על עצמו שהוא עשה מעשה רשע אלא על אשתו.

לכן סבור רע"א שגם רב יוסף שלא מקבל ענין פלגין דיבורא וחולק לגבי פלוני רבעני (ט,ב) – יסכים לדין המופיע בדף י,א שניתן לפלוג הנאמנות ולקבל עדות האומר פלוני בא על אשתי. (אמנם יש דוחק בגמרא שם ששאלה פשיטא על המקרה השני ולאמור במקרה השני יש חידוש גדול שגם רב יוסף מודה בו).

יוצא לפי רע"א – פלגין נאמנות ניתן לומר רק במקום שהעד אינו מעיד על עצמו באופן שפוסל את עצמו לעדות.

לפי הבנת הקה"י בדעת הראב"ד שכל הסוגיות מדברות על פלגין נאמנות קשה שכן בחלקם מדובר שהעד פוסל את עצמו. בסנהדרין ט,ב "פלוני רבעני לרצוני", בסנהדרין פרק זה בורר כה,א לגבי בר ביניתוס שהעיד לדידי אוזיף בריבית – שפסל עצמו לעדות כלוה בריבית. (אמנם יש מחלוקת האם לווה נפסל לעדות). ולפי היסוד של רע"א הרי אי אפשר לפלוג נאמנותו בהכי.

הקה"י בסנהדרין העלה שחייבים להסביר על פי היסוד שיסד התומים (סימן פז, ס"ק כז) שעד לא נפסל לעדות אפילו בעבירה מהתורה עד שיעידו עליו

בבית דין. ועל כן לא שייך לומר לדבריו רשע אתה שכן כל זמן שלא הועד עליו בבית דין אפילו שידוע שהוא רשע לא נפסל.

לפי זה לא נוכל לקבל את חידושו של רע"א שרב יוסף יסכים עם סברת פלגין נאמנות אף שחולק על פלגין דיבורא. שכן אם היה מסכים עם סברת פלגין נאמנות לא היה חולק גם בפלוני רבעני לרצוני שכן אין חסרון ב"לדבריו רשע אתה" ואף אם לא עבדין פלגין דיבורא ניתן לפלוג הנאמנות ולקבל עדותו על הרובע – ועל כרחינו לומר שרב יוסף חולק אף על סברת "פלגין נאמנות".

אלא שאם כן יש צורך ליישב את הסוגיא ביבמות כה, א:

מתני'. המביא גט ממדינת הים, ואמר בפני נכתב ובפני נחתם – לא ישא את אשתו; מת, הרגתיו, הרגנוהו – לא ישא את אשתו; רבי יהודה אומר: הרגתיו – לא תנשא אשתו, הרגנוהו – תנשא אשתו.

ובגמרא שם:

מת הרגתיו הרגנוהו – לא ישא את אשתו. הוא ניהו דלא ישא את אשתו, הא לאחר תנשא, והאמר רב יוסף: פלוני רבעני לאונסי – הוא ואחר מצטרפין להרגו, לרצוני – רשע הוא, והתורה אמרה: אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס! וכ"ת, שאני עדות אשה, דאקילו בה רבנן, והא"ר מנשה: גזלן דדבריהם – כשר לעדות אשה, גזלן דדברי תורה – פסול לעדות אשה, נימא, רב מנשה דאמר כר' יהודה! אמר לך רב מנשה: אנא דאמרי אפילו לרבנן, וטעמא דרבנן הכא כדרבא, דאמר רבא: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע. לימא, רב יוסף דאמר כרבי יהודה! אמר לך רב יוסף: אנא דאמרי אפי' לרבנן, ושאני עדות אשה, דאקילו בה רבנן, ורב מנשה דאמר כרבי יהודה.

בסוגיא שם מובאת מחלוקת בדעת ת"ק, שאפילו באומר הרגתיו תינשא אשתו. והרי אין אדם משים את עצמו רשע. לרבא לא קשה שכן פלגין דיבורא ולא מקבילים שהוא הרגו. אולם לרב יוסף קשה ונצטרך להעמיד את דעתו כרבי יהודה דלא כהלכתא. מתוך רב יוסף, שגזלן דאורייתא כשר לעדות אשה ולכן לא אכפת לן שאומר שהוא הרגו ורוצח הוא ופסול דאורייתא כי אפילו רוצח כשר לעדות אשה.

בסברת רב יוסף יש לעיין שהרי אין אדם משים את עצמו רשע ואינו נאמן לומר על עצמו שהרגו – ואיך מאמינים לו שמת בעלה הרי גם לפלוג דיבורו אי אפשר לדעת רב יוסף.

רע"א יסביר לשיטתו – גם רב יוסף מודה שאפשר לפלוג נאמנותו – וע"כ אנו מאמינים לכל דבריו ביחס למיתת הבעל והיתר אשתו להנשא – ואינו מאמינים לדבריו שהוא הרגו ביחס לעצמו להפסל לעדות. אמנם בעלמא היכא שמשים עצמו רשע אי אפשר לסמוך על עדותו שהרי "לדברך רשע אתה" אולם בעדות אשה הקלו אפילו ברשע דאורייתא לדעה זו ויכול להעיד.

לשיטת הקה"י אי אפשר להבין כן שכן לשיטתו רב יוסף חולק הן על פלגינן דיבורא והן על פלגינן נאמנות ואי אפשר כלל לחלק את דבריו והיתה צריכה העדות להתבטל לחלוטין. על כן מסביר הקה"י שרב יוסף חולק על הכלל של אין אדם משים את עצמו רשע וסובר שאדם נאמן לפסול את עצמו לעדות ואנו מאמינים לו לגמרי שהוא הרגו ואף שהוא רשע – בעדות אשה הקלו להאמין אף לרשע.

ובאמת מלשון רש"י ביבמות שם משמע שמסביר כך את דברי רב יוסף.

יוצא שבין ההבנות הנ"ל יש מספר נפ"מ:

א. לקה"י הסוגיות כולם עוסקות רק בפלגינן נאמנות ואילו ר' שמואל רובם עוסקים בפלגינן דיבורא.

ב. לקה"י אין חסרון ב"לדברך רשע אתה" ואילו ר' שמואל יכול לסבור כדעת רע"א שאם לדבריו רשע הוא העדות לא מתקבלת.

ז. האם לדעת הראב"ד אין כלל "פלגינן דיבורא"?

לאחר שראינו שהקה"י מבין בדעת הראב"ד שכל המקומות המזכירים פלגינן דיבורא כוונתם לפלגינן נאמנות. מסתבר היה לומר שהראב"ד כלל לא מקבל את היסוד של פלגינן דיבורא ולדעתו ניתן לעשות רק פלגינן נאמנות.

כן נראה בדברי התומים בסימן לד ס"ק כג:

כתב הסמ"ע בשם תשובת הרשב"א סימן אלף רלו לחלק בין אשתך זנתה עמי פלגינן דיבוריה דיש לומר אשתך זינתה מבלי עמו לבין אם אמר אני זינתי עם אשתך דאי אפשר למיפלג דיבורא ע"ש. ויש להבין למה השמיטו המחבר כאן ובאבן העזר וכו'. ודוחק לומר כי

דין זה של הרשב"א תלוי במחלוקת הראב"ן והראב"ד וכו' והן שני תירוצים המובאים ברא"ש סוף פ"ק דמכות סימן יג אי פלגין בלישנא וכו' והרשב"א נראה דסבירא ליה כתרופ' הראשון והוא שיטת הראב"ן והתוספות (סנהדרין ט,ב) וכו' אבל לשיטת הראב"ד בכל מקום פלגין דיבורא דהוי בעל דבר וכו'.

התומים מקשה מדוע לא הביא המחבר להלכה שיטת הרשב"א בתשובה שמחדש שפלגין דיבורא תליא בלשון העדות – דהיכא שאמר אשתך זינתה עמי אפשר לפלוג והיכא שאמר אני זינתי עם אשתך אי אפשר שכבר פסל עצמו [והאחרונים דנים רבות בסברת דברי הרשב"א].

רצה התומים לומר שהמחבר סבר כראב"ד ולכן לא הביא דברי הרשב"א. בפשטות כוונתו שהראב"ד הרי איירי בפלגין נאמנות ולא מחלקים הדיבור כלל וע"כ אין משמעות ללשונו. אלא שדחה אפשרות זו שכן לא מסתבר שהמחבר יפסוק דלא כתוספות ורשב"א ללא הזכרתם כלל.

כוונת התומים לכאורה לא ברורה שהרי גם לשיטת הראב"ד שהבין הסוגיא שם בעדי פרעון והקשה שנפלוג הנאמנות מ"מ אין שום הכרח לומר שיחלוק לחלוטין על פלגין דיבורא במקומות אחרים – ולכן גם לשיטתו יש משמעות לדעת הרשב"א לחלק בין לשונות העדות. לפי הבנת הקה"י שהראב"ד מבין את כל הסוגיות רק על פי פלגין נאמנות א"ש שכן לראב"ד אין כלל מושג של פלגין דיבורא, ובאמת הוא מזכיר שהבין כן משיטת התומים, ודלא כהבנת ר' שמואל בראב"ד.

אלא שהוקשה לי על הבנה זו שכן התומים עצמו בסימן פז ס"ק כח וכן הקה"י בהמשך דבריו שמביאו מביאים פלגין דיבורא בדברי הראב"ד. התומים שם מאריך להוכיח את יסודו שרק עד שהעידו עליו בבית דין נפסל לעדות אפילו שעבר עבירה דאורייתא. ראייתו היא מהסוגיא בסנהדרין שהבאנו – פלוני רבעני לרצוני – והוא ואחר מצטרפין להורגו – לרבא – פלגין דיבורא מאמינים לו לגבי הרובע ולא מאמינים לו שהיה לרצונו או שלא דנים עליו כלל.

הקשה התומים – הלא העד השני שמצטרף מעיד שאותו רובע רבעו לרצונו – וא"כ הוא עצמו מעיד שהעד השני שאתו רשע הוא והוא עצמו נפסל מדין נמצא אחד מהם קרוב או פסול, ואי אפשר להעמיד שמעיד שרבעו לאונסו דאז נמצאו העדים מכחישים זא"ז.

ואי נימא שנפלוג דיבורו ולא נאמין אותו לגבי העד השני שכן לגבי רשעתו של הנרבע הוא רק עד אחד ואינו נאמן – הלא אינו בעל דבר אלא עד פסול לגבי זה, ולשיטת הראב"ד אי אפשר לפלוג בכה"ג. מתוך כך הכרח הוא לומר שכל זמן שלא העידו עליו ב' עדים בבית דין אינו נפסל.

ושם לכאורה אין הכוונה בקושיא שנפלוג נאמנותו ונאמינו לכל הסיפור לגבי הרובע ולא לגבי הנרבע שאז יצא שלדבריו העד שעמך פסול. וכוונתו הוא בהכרח לפלגינן דיבורא שנקבל מקצת הדברים שאותו רובע רבע – אבל לא נקבל את חלק העדות על רצונו של הנרבע.

נמצא שעל אף הבנת הקה"י הנ"ל בדברי התומים ועל אף שכן נראה מדברי התומים עצמו – אנו מוצאים שהתומים כן מקבל יסוד של פלגינן דיבורא אפילו בשיטת הראב"ד. ואף שבדעת הקה"י נוכל לומר שהסוגיות איירי בפלגינן נאמנות אבל אליבא דאמת יש גם פלגינן דיבורא, בדברי התומים עצמו חזינן לעיל שהבין בדעת הראב"ד שאין כלל פלגינן דיבורא. ויל"ע.

ח. סיכום

הבאנו את הבנת הקה"י בדעת הראב"ד שסובר שכל הסוגיות המביאות פלגינן דיבורא מתכוונות לפלגינן נאמנות. ר' שמואל חולק עליו וסובר שאין הכרח להבין כך את דברי הראב"ד ולכן גם לשיטתו ניתן להבין את סוגיות הגמרא בסנהדרין ובעוד מקומות כעוסקות בפלגינן דיבורא וכפשט הדברים. ההבנה הפשוטה בדעת הקה"י בהבנת הראב"ד היא שאין כלל אפשרות של פלגינן דיבורא.

לשאלה אם ניתן לפלוג הדיבור יש השלכות בהבנת סוגיות העוסקות בנושא וגם לשאלה האם אנו אומרים "לדבריו רשע אתה".

להבנת הקה"י יש תימוכין בדברי התומים שנראה מדבריו שכן הבין את הראב"ד.

צוין שעל אף הדברים אנו מוצאים בדברי הקה"י והתומים בכל אופן אפשרות של פלגינן דיבורא.

יוצא אם כן, שבדעת ה"יש מפרשים" ברא"ש יש המבינים שחולקת היא על יסוד פלגינן נאמנות וסוברת שאפשר לפלוג הדיבור בלבד. ובשיטת הראב"ד ניתן אולי להבין להפך – שחולק על יסוד פלגינן דיבורא וניתן לפלוג רק את הנאמנות.